

Abdullah Mesud Küçükcalay, *Antik Yunan'dan 16. Yüzyıla Adil Fiyat*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017, 268 s.

Değerlendiren: Faruk Bal

Fiyat konusu, iktisadın en temel konularındandır. Bu yüzden iktisadi düşüncelerin fiyat konusundaki görüşler ile ayırt edilebileceğini söylemek yanlış olmaz. Modern ekonomiler öncesinde tartışılan önemli konular arasında yer alan adil fiyat düşüncesi, Eski Yunan'a kadar götürülmekle birlikte konunun özellikle Orta Çağ'da, İslam dünyasında ve Batı'da yoğun olarak tartışıldığı görülmektedir.

Abdullah Mesud Küçükcalay, *Antik Yunan'dan 16. Yüzyıla Adil Fiyat* kitabıyla fiyat konusunda yapılan tartışmaları gündeme getirmekte. İktisat Tarihi ve İktisadi Düşünceler Tarihi alanında çalışmalar yapan Küçükcalay, doktorasını Marmara Üniversitesi İktisat Tarihi Anabilim Dalı'nda yapmış olup halen Eskişehir Osman-gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Küçükcalay'ın değerlendirmesini yaptığımız kitabı haricinde ulusal ve uluslararası yayınevleri tarafından basılmış birçok kitap ve makalesi bulunmaktadır. *İktisadi Düşüncede Faiz (Aristo'dan Monetarizme)*, *Hikmetin Peşinde Üç Portre: Mehmet Genç, Hüseyin Küçükcalay, Ahmet Tabakoğlu*, *Dünya İktisat Tarihi* ve *İktisadi Düşünce Tarihi* yazarın öne çıkan eserlerindedir.

Abdullah Mesud Küçükcalay'ın kaleme aldığı *Antik Yunan'dan 16. Yüzyıla Adil Fiyat* kitabı, adil fiyat konusunda Batı dünyasında ortaya çıkan literatürü ele almakta. Adil fiyat kavramı hakkında ortaya çıkan tartışmaları tarihî süreç içerisinde inceleyen eser, İslam dünyasında yapılan adil fiyat tartışmalarını kapsamı dışında tutmakta ve Batı literatürünü değerlendirmekte. Kitabın amacı, ülkemizde hakkında yeterince çalışmanın olmadığı adil fiyat düşüncesi ile ilgili Türkçe literatüre katkı sağlamaktır. Literatüre katkının yanı sıra kitapta, iktisat bilimi içerisinde temel

@ Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi. faruk.bal@medeniyet.edu.tr

konulardan olan fiyat ve değer kavramlarının tarihî kökenleri de ortaya konulmak isteniyor. Kitapta, klasik iktisadın doğal fiyat kavramı ile neoklasik iktisadın piyasa fiyatı kavramlarının Aristo'dan başlayan gelenek içerisinde incelenmesinin önemi- ne işaret edilmekte.

Küçükkalay, adil fiyat düşüncesinin teori ve pratik olarak ortaya çıkmasının ve sonrasında iktisadi düşünce gündeminden düşmesinin en önemli nedeninin teolojik ve etik nedenler olduğunu ileri sürmekte. Nitekim adil fiyat düşüncesi, dinî ve ahlaki temellere dayanarak meşruiyet bulmaktaydı. Düşüncenin amacı, dinî ve ahlaki ilkeleri pratik hayata uygulamaktı. Ancak 16. yüzyıldan itibaren rasyonalizm ve materyalizm düşüncesinin artan egemenliği, adil fiyat tartışmalarının da yönünü değiştirdi. Eser, adil fiyat düşüncesinde meydana gelen değişimin dinî ve etik düşüncede meydana gelen değişime paralel bir seyir izlediğini ortaya koymakta.

Eser, giriş ve sonuç dâhil toplam altı bölümden oluşuyor. Giriş bölümünde, kitabın yazılış amacı ve hedefler açıklanıyor. Kitabın amacının, Batı dünyasında adil fiyat kavramının dönüşümünün nedenleri üzerinde durulmasının yanı sıra bu dönüşümde Hristiyanlık algısında ve çağın koşullarında ortaya çıkan değişimin etkisinin açıklanması olduğu da ifade ediliyor.

İkinci bölüm, iktisadi düşünce tarihinin en önemli konularından biri olan değer konusu ile başlamakta. Değer düşüncesinin adil fiyat ile ilişkisi çerçevesinde ele alındığı bu bölümde Aristo'dan itibaren iktisat düşünürlerinin değere katkısı inceleniyor. Küçükkalay, Aristo'nun düşüncesinde doğrudan adil fiyat ya da değer konusu olmasa da onun yazılarından değere ilişkin temel yaklaşımların çıkartılabileceğini belirtiyor. Bu nedenle fayda değer ve emek değer gibi kavramların temellerinin Aristo'ya atfedilebileceğini açıklıyor. Aristo ve ardından Orta Çağ düşüncesinin üzerinde önemli etkileri olan St. Augustin'in değer tartışmaları ile devam eden bölüm, Orta Çağ düşünürlerinin değer konusunda Aristo'nun fikirleri üzerine fazlaca bir şey koyamadığını iddia ediyor. Orta Çağ'da değer tartışmaları adil fiyat çalışmaları içerisinde kalıyor. Bu noktada net bir sonuca ulaşılamıyor. Bir şeyin değerinin onun içsel özelliğinden mi yoksa objektif bir değerden mi kaynaklandığı çözümlenemiyor. Hristiyanlığın temel ilkeleri ile değerın sübjektivitesinden kaynaklanan sınırsız fiyat belirleme arzusu arasında tartışmalar devam ediyor. Bölüm, merkantilistlerden Adam Smith'e; Marks'tan 20. yüzyılın başlarına kadar değer düşüncesi üzerindeki tartışmaların yönelimini açıklıyor. Merkantilistlerin paranın miktarı, fiyat ve üretim düzeyi arasındaki ilişkiye yönelirken; John Locke'nın emek-değer teorisinin kaldırım taşlarını döşediği vurgulanıyor. Fizyokratların değer üzerindeki tartışmaları, temel fiyat kavramı üzerinde, doğal düzen anlayışları çerçevesinde gelişirken; Adam

Smith ise değişim değerinin gerçek ölçüsünün emek olduğunu ortaya atıyor. Smith, emeğe ilave olarak, üretime giren ve emeğe yardımcı olan sermayenin de üretimden pay alması gerektiğini, sermaye sahiplerinin bu malları emek ile birlikte üretime yönlendirmeleri nedeniyle, kâr adıyla bir fazlalık almaları gerektiğini açıklıyor. Son olarak Smith, bir malın değerinin emek, sermaye ve toprak rantı arasında paylaşılacağını söylüyor. Klasik iktisatçılar arasında yer alan David Ricardo ise değer kavramını nadirlik ve elde edilmeleri için harcanan emeğe bağlıyor. Ricardo, böylece malların değerini belirleyen şeyin emeğe verilen ücret değil, emeğin üreteceği malların miktarı olduğunu ifade ediyor. Marks ise değer emekten kaynaklandığını iddia ederek emeğin ürettiği değer bir bölümüne artı değer olarak sermaye sahiplerinin el koyduğunu söylüyor. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise, Ortodoks iktisat düşüncesi içerisinde kabul görerek yayılan marjinal fayda veya fayda değer teorisi ortaya çıkıyor. Neoklasik iktisatçılar ise evrensel bir değişim değerinin olmadığını, faydanın sübjektif olduğunu ve bir takas işlemi eşit değerleri değişmenin zorunlu olmadığını ortaya koyuyorlar. Bölüm, fiziki kâinata olan ilahi kendiliğinden düzende olduğu gibi değer de kendiliğinden oluştuğu düşüncesinin önce etkinlik kazandığı, sonrasında ise piyasa economicileri ve müdahaleciler arasında bir tartışma olarak devam ettiği değerlendirilmesi ile sonlanıyor.

Eserin ikinci bölümünde, 1930'lardan sonra iktisat dünyasında adil fiyat kavramının yeniden ele alınmaya başlanması konu ediliyor. Klasik iktisadın önermelerinin pratik dünyada karşılık bulamaması, adil fiyat tartışmalarının bu dönemde yeniden başlamasının nedeni olarak gösteriliyor. 1929'dan sonra, işsizlik, fazla üretim bunalımları, gelir dağılımındaki bozukluk gibi sorunlar klasik iktisadın temel teorilerini etkiliyor. Böylece değer konusu, müdahaleciler ve serbest piyasa yanlıları tarafından antik kökenlerine gidilerek yeniden tartışılmaya başlanıyor. Esere göre burada temel tartışma, bir malın değerinin evrensel bir kıstası olup olmadığı noktasında toplanmaktadır. Bölüm boyunca, adil fiyat konusunun tartışıldığı tüm önemli literatüre değinilmek sureti ile konunun geçirdiği aşamalar ortaya konuluyor. Küçükkelay, serbestlik yanlıları ve müdahaleciler arasında değer üzerinde devam eden tartışmaların bir sonuca varmadığını söylüyor. Tartışmaların bir kazanımı bulunmuyor ve hiçbir çalışma ortaya çıkan sorulara cevap vermiyor. Değerin maliyetle mi, ihtiyaçla mı, faydayla mı, kıtlıkla mı, bireylerin toplumsal konumlarıyla mı açıklanacağı; ya da her malın yaratılıştan kaynaklanan bir içsel değerinin mi olduğu tartışılmaya devam ediliyor. Tarihi sürece dönülüp bakıldığında da bu sorulara cevap veren bir açıklamaya ulaşılamıyor. Adil fiyat ve değerle ilgili zengin literatürün ortaya konulması, bu bölümün en dikkat çekici yönü olarak göze çarpmakta.

Küçükkalay, üçüncü bölümde, adil fiyat üzerine ortaya çıkan çalışmaları ele alıyor. Bölümde, adil fiyat üzerinde yazılanlar, doğrudan ve dolaylı çalışmalar olarak iki gruba ayrıldıktan sonra her iki grup da kitaplar ve makaleler olmak üzere iki alt başlıkta inceleniyor. Küçükkalay, literatür incelemesinin ortaya koyduğu özet olarak, adil fiyat probleminin doğasının ve tanımlanmasının zorluğu nedeni ile net bir sonucun ortaya çıkmadığını burada tekrar ediyor. Adil fiyat üzerine yapılan tartışmaların konuyu belirli bir noktadan ele almaları ya da kendilerinden önce yazılanların iddiaları üzerinden yorumlamaları, net sonuca ulaşmanın önündeki en önemli engel olarak görünüyor.

Dördüncü bölümde Küçükkalay, Aristo'dan 16. yüzyıla kadar geçen sürede adil fiyat düşüncesini ele alıyor. Bu bölümde de diğer bölümler gibi literatür üzerinden adil fiyat düşüncesinin dönemler içerisinde nasıl ele alındığı tartışılıyor. Bölümde, her ne kadar ticarete ilişkin konular Antik Yunan düşüncesinde yer alsada da, adil fiyat kavramının daha çok Orta Çağ'da tartışma konusu yapıldığı açıklanıyor. Bu bölümde dikkat çeken diğer husus, Antik Yunan'dan başlayarak devam eden süreç içerisinde, üzerinde ittifak edilmiş adil fiyat düşüncesinin olmamasıdır. Adil fiyat, süreç içerisinde Antik Yunan düşünürlerinin, Roma ve Kilise hukukçularının ve teologların adalet, eşitlik, sözleşme, ticaret, faiz, monopol ve toplumsal yapının nasıl olması gerektiği konusundaki düşüncelerinin bir yorumu olarak ortaya çıkıyor. Adil fiyat üzerinde özellikle vurgu yapan ve bunun uygulanabilirliğini iddia edenlerin daha çok 800 ile 1200 yılları arasındaki feodal dönemin skolastik düşünürleri olduğu anlaşılıyor. Bunun nedenlerinden ilki, Avrupalıların, Endülüs Müslüman bilim adamları üzerinden Aristo'yu yeniden keşifleri, diğeri ise bu dönemde Orta Çağ Avrupa toplumları üzerinde kilisenin kazandığı etkinlik olarak görünüyor. Egemenlik alanının gelişmesi, kiliseyi sosyal ve ekonomik konularda daha fazla yorum yapmaya zorluyor. Küçükkalay, adil fiyatın oluşumunda altı tarihî sürecin etkili olduğunu belirtiyor. Bu altı tarihî süreç; Aristo'nun düşünsel katkıları, Hristiyanlığın ilkeleri ve ilk dönem yorumları, Roma hukuku çalışmaları, Kilise hukuku çalışmaları, skolastik düşüncenin yorumları ve son olarak Orta Çağ'ın toplumsal koşullarının sürdürülmesi isteği şeklinde sıralanıyor. Orta Çağ'ın toplumsal ve ekonomik durumunun ve ihtiyaçlarının adil fiyat düşüncesinin oluşmasındaki etkisi, eserin bu bölümdeki en önemli vurgusudur. Orta Çağ'ın durgun ve korumacı sosyal yapısı içerisinde adil fiyat düşüncesi, geleneksel yapının korunmasında ve sürdürülmesinde, kaynak dağılımını sağlayarak ve birbirinden bağımsız değişim işlemlerine yol göstererek katkı sağlıyor.

Eserin sonuç bölümü, ortaya çıkan bulguları yansıtıyor. Bölümler içerisinde değer ve adil fiyat üzerinde Batı literatüründe yapılan çalışmalar, kendi dönemsel

koşulları bağlamında değerlendirilmişti. Sonuç bölümü, adil fiyat hakkında tek bir düşünce üzerinde uzlaşma olmadığını tekrar ediyor. Adil fiyat düşüncesinin, dinî ve ahlaki konularla karışık olup normatif ilkelere sahip olduğu ve dolayısıyla pozitif iktisadın yöntemleri ile açıklanamayacağı sonuç çıktularından biridir. Yine mübadele işlemlerinde hakkaniyete uygun davranmanın ilahî emir ve yasaklarla ve bireyin bu emir ve yasaklara karşı tavrı ile ilgili olması, adil fiyat düşüncesinin pratiğe aktarılmasının önündeki önemli engellerdendir.

İktisadi düşünce tarihinin en önemli konularından olan adil fiyat düşüncesi ile ilgili doğrudan Türkçe bir çalışma, bu esere kadar bulunmamaktaydı. Farklı konular içerisinde adil fiyat düşüncesine yer verilmiş olsa da bu alanda müstakil ilk çalışma, A. Mesud Küçükkalay'ın *Antik Yunan'dan Günümüze Adil Fiyat* kitabı oldu. Bu yönüyle eser, literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Eserin adil fiyat düşüncesi üzerinde ortaya koyduğu literatür, iktisadi meselelerin tarihî süreçlerinden ayrı tutularak incelenemeyeceğini de göstermektedir. Eserde, adil fiyat düşüncesi, Batı literatürü üzerinden ve Batı iktisadi düşüncesinde geçirdiği süreçler üzerinden tartışılıyor. Bu yönüyle de bir boşluğu doldurmakla birlikte, İslam düşüncesinde adil fiyat tartışmalarının Batı düşüncesi ile karşılaştırmalı olarak ele alınmaması eserin eksik yönü olarak dikkat çekmektedir. Konu ile ilgili literatürün genişliği ve bir kitabın hacmi içerisinde karşılaştırmalı olarak adil fiyat düşüncesini incelemenin zorluğu göz önüne alındığında bu durum mazur karşılanabilir görünmekte. Fakat her ne kadar Antik Yunan ve Roma düşüncesi içerisinde ticari işlemler ve fiyat konuları yer alsada adil fiyat düşüncesinin yoğun olarak tartışıldığı Orta Çağ, Batı düşüncesinin İslam düşüncesi etkisi altında geliştiği bir dönemdir. Bu dönemde aynı zamanda, Yunan düşünürlerinin eserleri Arapçadan tercüme edilerek Müslüman düşünürlerin şerhleri ile ele alınıp tartışılmaktaydı. Bu nedenle İslam düşüncesinde adil fiyat konusu ve geçirdiği süreç ile karşılaştırmalı olarak yapılacak olan bir çalışmanın literatüre katkısı daha büyük olacaktır. Bununla birlikte eser, değer kavramının tarihî kökenleri ve adil fiyat düşüncesinin tarihî sürecini ortaya koyması ve tüm bunlara ek olarak Türkçe literatürde ilk olması yönüyle ilgiyi hak etmektedir.